

ANTON LÖWE A JEHO AKTIVITY NA KNIŽNOM TRHU V BRATISLAVE V 18. STOROČÍ

Petronela Bulková

Úvod

Dejiny a charakter knižnej kultúry, napriek stanovenému teoretickému rozčleneniu na jednotlivé zložky¹ je nevyhnutné skúmať v komplexe ich vzájomných súvislostí. V reálnej minulosti spolu existovali a vzájomne sa ovplyvňovali. Aktivity subjektov na knižnom trhu sa často prelínali – tlačiar sa v mnohých prípadoch podieľal na finančnom zabezpečení vydania, domáce, či zahraničné tlače i distribuoval a predával, propagoval, či viazal a pod. Výskum fungovania knižného trhu, subjektov pôsobiacich v jeho priestore a ich vzájomných väzieb je potrebné vnímať v širších spoločensko-historických súvislostiach. Tieto sa dotýkajú, okrem iného i legislatívneho ukotvenia práv a povinností spomínaných subjektov, kontroly a regulácie trhu, cenzúry, vytvárania čitateľského zázemia a pod. Výskum dejín knižnej kultúry tak odhaľuje i dôležité súvislosti fungovania spoločnosti v procese jej vývinu a formovania.

Potreba výskumu dejín *knižného obchodu* sa v našej odbornej literatúre zdôrazňuje už niekoľko desaťročí. Existujúce informácie sú torzovité, autori čiastkovo rozpracúvajú rôzne aspekty činnosti kníhkupcov a charakter knižného obchodu na úrovni článkov, či štúdií, prípadne okrajovo v dizertačných, či diplomových prácach. Zatiaľ však nedisponujeme ani základnou monografiou v slovenčine z tejto oblasti dejín knižnej kultúry, ktorá by skompletizovala už známe či nové poznatky, dala ich do vzájomných súvislostí a načrtla ďalšie možnosti výskumu.² Z význam-

¹ Dejiny kníhtlačiarstva, dejiny vydavateľstva, kníhkupectva, cenzúry, knižnej ilustrácie atď., pozri napr. ŽIBRITOVÁ, G. Systém dejín knižnej kultúry. In *Kniha '85-'86*. Martin : Matica slovenská, 1987. s. 63-73.

² Relevantné monografické publikácie vo vzťahu k dejinám knižného obchodu na slovenskom území vyšli v nemeckej edícii *Geschichte des Buchhandels* vydavateľstva Harrassowitz vo Wiesbadene. Sú to monografie Zdeňka Šimečka *Geschichte des Buchhandels in Tschechien und in der Slowakei* a G. Kókaya *Geschichte des Buchhandels in Ungarn*. Autori oboch publikácií sa usilovali priblížiť primárne vplyvy, ktoré formovali náš knižný trh vo vzťahu k Uhorsku i k českým krajinám. Ich cieľom sa stalo zachytenie čo najširšieho spektra súvisiacich javov – od vývoja kníhtlačiarstva, cenzúry, potencionálnych záujemcov a o literatúru, vydávania, mecenátu i relevantných legislatívnych dokumentov, a to v pomerne rozsiahlom časovom horizonte – od rukopisnej knihy po r. 1989 (Šimeček) a po r. 1995 (Kókay). Obe monografie tak predstavujú vo vzťahu k slovenskému územiu viac menej akýsi náčrt základných dobových pomerov, pomôžu čitateľovi zorientovať sa v primárnych vzťahoch a problematike. Majú sumarizujúci charakter, avšak nezachádzajú do

ných osobností, ktoré sa dokázateľne zaoberali predajom kníh na našom území, sa mnohé nestali predmetom základného biografického spracovania, preto o nich vieme iba veľmi málo. V podmienkach končiacej sa tereziánskej rozvíjajúcej sa jozefínskej epochy sa pokúsim priblížiť pôsobenie zaujímavej postavy dejín našej knižnej kultúry – knihtačiara, vydavateľa a knihkupca – Antona Löweho.³

Bratislava

Od nástupu Márie Terézie na trón (1740) sa Bratislava stala sídlom centrálnych uhorských úradov, kráľovského miestodržiteľstva a miestom konania uhorských snemov.⁴ Koncentrovali sa tu viaceré školy a spoločenský a kultúrny život i vďaka vplyvu neďalekej Viedne. Etnická pestrosť regiónu sa odrazila i v národnostnej štruktúre mesta, kde dominantnú skupinu tvorili Nemci, popri nich tu žili i ďalšie etniká – najmä Slováci, či Maďari ai. Ako uvádza E. Kowalská: „Bratislava predstavovala nielen administratívne centrum krajiny s koncentráciou oficiálnych štruktúr, ale popri Debrecíne aj najdôležitejšie centrum nekatolíkov v Uhorsku. Evanjelická aj židovská obec sa podieľali na tvorbe alternatívnych kultúrnych okruhov, ktoré neboli nevýznamné ani v stredo európskom meradle.“⁵ Uvedené skutočnosti vytvárali vhodné predpoklady na formovanie čitateľského zázemia a rozvoj knižného obchodu. Význam a postavenie mesta sa postupne menili po r. 1786, kedy sa presťahovali centrálné uhorské úrady do Pešti a s nimi odišla z mesta i politická a administratívna elita.⁶

Knižný trh – konkurenčné prostredie

Ústrednými predstaviteľmi knižného trhu sa stávali knihkupci, knihtačiari i knihári, pričom prinajmenšom v dvoch z uvedených funkcií pôsobila často i tá istá osoba. Inak to nebolo ani v podmienkach Bratislavy, kde sa knihári združovali v cechu už od polovice 17. storočia a venovali sa nielen väzbe, predaju, ale i vydávaniu kníh.⁷ Knihtačiarska profesia sa v meste rozvinula najmä v druhej polovici 18. st., výraznejšie v 70-tych a 80-tych rokoch.⁸ Od spomenutého obdobia

väčšej hĺbky a otvárajú možnosti pre ďalší a hlbší výskum, ktorého základom by malo byť využitie potenciálu dostupných archívnych zbierok.

³ Vzhľadom k prebiehajúcej výskumu nie je možné v súčasnosti poskytnúť komplexný pohľad na túto osobnosť našich dejín knižnej kultúry, z tohto dôvodu predstavuje predkladaný príspevok prehľad primárnych súvislostí z uvedenej problematiky.

⁴ HOLANOVÁ, E. Andreas Schwaiger, s. 292.

⁵ KOWALSKÁ, E. Odberateľské zázemie bratislavských tlačiarň v 18. a 19. storočí, s. 73–74.

⁶ TANCER, J. Im Schatten Wiens, s. 26.

⁷ HORVÁTH, P. Nakladateľská činnosť bratislavských knihárov v rokoch 1670–1770, s. 53.

⁸ V tomto období sa rozvíjali tlačiarne J. M. Landerera (1750–1795), F. A. Patzka (1771–1799),

a najmä v priebehu vlády Jozefa II. (1780–1790) sa v Bratislave začínajú etablovať i profesionálni kníhkupci. Ako prví tu začali pôsobiť Michal Benedikt a Ján Doll, Andrej Schwaiger⁹ a Anton Löwe, ktorí sa do Bratislavy prisťahovali z Bavorska a južného Nemecka.¹⁰ Podrobnejšie údaje o ich pôsobení sú rozptýlené v rôznych prameňoch, ich činnosť je spracovaná viac-menej čiastkovo vo forme štúdií, iba výnimočne monograficky, abscentuje podrobnejší archívny výskum.

Anton Löwe a jeho aktivity na knižnom trhu

O osobnosti Antona Löweho sa v našej odbornej literatúre nachádzajú iba rozptýlené fragmenty.¹¹ Jeho aktivity na knižnom trhu sú spracované iba okrajovo, väčšinou v súvislosti s inou, primárnou témou. Publikované informácie sa vzťahujú práve k jeho tlačiarскеj činnosti, ktorá je bibliograficky podchytená, avšak rozsiahlejšia pozornosť jej tiež nebola venovaná. Jeho pôsobenie v úlohe vydavateľa¹² a kníhkupca historickom priestore Bratislavy je prebádané iba minimálne a podnecuje tak k ďalšiemu výskumu.

Anton Löwe (asi 1740 Ulm, Nemecko – okolo 1800 Bratislava) pochádzal z juhonemeckého mesta Ulm a hlásil sa k evanjelickej konfesii augsburského vyznania. O jeho živote pred príchodom do Bratislavy nie sú publikované doposiaľ žiadne poznatky. O prijatie za mešťana tohto slobodného kráľovského mesta požiadal pravdepodobne v r. 1770, pričom s veľkou pravdepodobnosťou následne v tom istom roku zažiadal o povolenie venovať sa v meste kníhkupeckej činnosti. Na túto skutočnosť reagovali tu pôsobiaci kníhkupci Michael Benedikt a Ján Doll, ktorí v liste adresovanom Kráľovskej miestodržiteľskej rade¹³ vyjadrili svoje obavy z pôsobenia ďalšieho obchodníka s knihami v meste, pretože sa domnievali, že by mohol ohroziť ich podnikanie a existenciu.¹⁴

Š. P. Webera (1783–1820) – istý čas s Matejom Korabinským) a A. Löweho (1783–1790).

⁹ Podrobnejšie o A. Schwaigerovi pozri v HOLANOVÁ, E. Andreas Schwaiger. In *Čitateľ*, 1987, roč. 36, č. 7–8, s. 292–294 a HOLANOVÁ, E. Vydavateľsko-kníhkupecké ponukové katalógy bratislavských kníhkupcov Dolla a Schwaigera 18. a začiatku 19. storočia. In *Kniha '87*. Martin : Matica slovenská, 1988. s. 60–75.

¹⁰ HORVÁTH, ref. 7, s. 58.

¹¹ Pozri aj BULKOVÁ, P. K problematike knižnej distribúcie a propagácie literatúry : Bratislavský kníhkupec Anton Löwe a distribúcia osvietenskej literatúry. In *Knižnica*. ISSN 1335–7026, 2007, roč. 8, č. 2–3, s. 69–73. Slovenský biografický slovník III., K-L, heslo Löwe, Anton, s. 429.

¹² Bližšie vid' napr. KOVÁČIKOVÁ, E. Bratislavskí knihári a kníhkupci v rokoch 1750–1800 : ich vydavateľská a tlačiarenská činnosť : [Diplomová práca]. Bratislava : FIF UK, 1974/75. 110 s.

¹³ AMB, kr. 255, č. 168, 10. 9. 1770.

¹⁴ Ref. 13.

Anton Löwe však povolenie obchodovať s knihami obdržal¹⁵ a ujal sa svojho podnikania.¹⁶ Aktívne sa zapojil i do procesu vydávania kníh. O tejto skutočnosti sa dozvedáme z údajov v impresách kníh, či úvodov, i zo zachovanej korešpondencie súčasníkov, či jeho spolupracovníkov. Löwe sa v značnej miere podieľal na vydávaní prác významného osvietenca Karla Gottlieba Windischa. Na vydanie a predaj jeho diela *Geographie der Königreichs Ungarn (1780)* získal v od panovníka (13.12.1779) Jozefa II. privilégium, ktorého ho oprávňovalo: „*zmienené dielo s medirytinami a mapami dať vytlačiť, držať na predaj a predávať a nikto okrem jeho dedičov nesmie bez jeho povolenia, vedomia a vôle počas desiatich rokov počítaných od datovania tohto listu v svätej rímskej ríši, ani v menšom ani vo väčšom formáte, ani v podobe výťahu, s medirytinami a mapami alebo bez nich, pričom ani tieto nesmie nechať podľa neho vyryť, dotlačať a predávať. Prikazujeme preto všetkým poddaným v svätej rímskej ríši, predovšetkým všetkým kníhtlačiarom, knihkupcom a kolportérom, aby pri každom porušení zaplatili päť mariek čistého zlata. Polovica pokuty prípadne našej cisárskej komore a druhá polovicu zmienenému Antonovi Löwemu alebo jeho dedičom. Tým chceme dosiahnuť, aby nikto z vás spomenuté dielo ani v tomto ani v inom formáte, ani s medirytinami a mapami ani bez nich, ani v skrátenej verzii počas desiatich rokov, nedotlačil, nedal inde dotlačiť, bez jeho súhlasu alebo súhlasu jeho dedičov nedistribuoval, nedržal na predaj, neprevážal alebo nepredával a ani nekonal nič podobné, ak sa chce vyvarovať Našej Cisárskej Nemilosti.*“¹⁷ Ako uvádza Ivona Kollárová: „V knihkupcovi Löwem sa načrtáva obraz moderného vydavateľa, ktorý nielen prispieva svojim finančným potenciálom, ale aktívne ovplyvňuje aj ďalšie aspekty vydateľského procesu, od výberu textu, cez realizáciu vydania až po distribúciu, obsahové stránky diela nevynímajúc.“¹⁸

V relatívne krátkom období rokov 1783–1790, kedy Löwe vlastnil v meste i tlačiareň,¹⁹ zaradil do jej repertoáru zaujímavé práce z oblasti geografie a histórie, hospodárstva, ale i práva, medicíny, či farmakológie. Ťažisko produkcie spočívalo

¹⁵ V imprese publikácie K. G. Windischa – *Kurzgefasstes Erdbeschreibung des Königreichs Hungarn (1772)*, ktorú Löwe vydal, je uvedené „Auf kosten der neuen Buchhandlung Anton Löwens“.

¹⁶ Nevieme, kde v meste býval, zo Zoznamu majiteľov domov a ich nájomníkov vo vnútornom meste v r. 1789–1790, ktorý bol publikovaný v práci HUČKO, Ján, a kol. *Bratislava a počiatky slovenského národného obrodenia* : Dokumenty. 1. vyd. Bratislava : Obzor, 1992, s. 180–188, vyplýva, že v spomenutom období býval ako podnájomník v dome zemana Gabriela Skaritza.

¹⁷ Privilégium preložila doc. Ivona Kollárová, jeho plné znenie je dostupné na internetovej adrese: <http://www.tnantik.sk/Hypertext/Pramene/privilegium_Lowe.htm>.

¹⁸ KOLLÁROVÁ, I. Vydávanie historických diel v tlačiarni Jána Michala Landerera v rokoch 1750–1780.

¹⁹ Ako uvádza Juraj Ecker vo svojom článku Bratislavské kníhtlačiarne od druhej polovice 18. storočia do konca prvej svetovej vojny: „Löweho tlačiareň pôsobila v budove bývalej Právnickej akadémie na Klariskej ul. č. 5.“, s. 58.

najmä v odbornej literatúre a jazykovo sa orientovalo prevažne na nemecky hovoriace čitateľské publikum. Z jeho dielne vychádzali práce odborníkov z vyššie uvedených disciplín, okrem uvedeného K. G. Windisch napr. aj prvého bratislavského lekárom Z. T. Huszteho, člena niekoľkých učených spoločností, či úradného matematika Kráľovskej miestodržiteľskej rady – Samuela Kriegera. Do svojho tlačiarenského repertoáru zaradil i dielo Pavla Valaského *Conspectus reipublicae litterariae in Hvgaria* (Bratislava, Lipsko, 1785), v ktorom autor v časti publikácie venovanej uhorským kníhkupcom predstavil Löweho ako „obchodníka knihami, stabilne sídliaceho v Bratislave (Posonii), ktorému je dovolené kráľovským rozhodnutím, od r. 1771, predávať svoje protestantské knihy, okrem polemických“.²⁰

Pre potreby evanjelického spoločenstva v Bratislave vytlačil Löwe i spevník a modlitebnú knihu (*Neues Gesang – und Gebethbuch [...]*, 1788) a niekoľko príležitostných tlačí. Podujal sa i na tlač periodika *Ungrisches Magazin* (1781–1787), do ktorého jeho redaktor K. G. von Windisch zaradil všestranne zamerané príspevky z oblasti geografie, histórie, prírodných vied, cestopisné a miestopisné články, i biografické a literárno-historické štúdie. Ako tlačiar Löwe dbal i na sprievodnú výtvarnú stránku diel zo svojej produkcie, mnohé disponujú kvalitnými medirytinovými ilustráciami.

Tretí okruh aktivít Antona Löweho na knižnom trhu sa vzťahuje k jeho kníhkupeckej činnosti. Predtým, ako pristúpime k jej bližšej charakteristike, povieme si niečo viac o nariadení *Ordnung für die Buchhändlern in dem Königreich Hungarn*, ktoré upravovalo práve pôsobenie kníhkupcov na území Uhorska.²¹ Vydala ho Kráľovská miestodržiteľská rada v Bratislave v r. 1772, teda krátko po príchode Antona Löweho do Bratislavy. Jednotlivé články sa venovali rôznym aspektom a podmienkam fungovania knižného obchodu. Kníhkupcom sa mohol stať iba človek s rozhl'adom a znalosťou „najlepších spisovateľov z rozličných vedných odborov“,²² ktorý strávil v učení 6 rokov, v prípade tovaríšov to bolo 7 rokov a počas tohto učenia sa oboznámil s „najnutnejšími znalosťami o knižnom obchode a popri nemeckom a latinskom jazyku sa naučil prinajmenšom ešte jeden cudzí jazyk“.²³ Kníhkupec musel preukázať svoju solventnosť, v podmienkach Bratislavy išlo o imanie vo výške minimálne 500 guldenov. Bolo dovolené „zaoberať sa obchodom so všetkými druhmi kníh, okrem zakázaných, teda s viazanými a neviazanými, starými a novými, jednotlivými medirytinami a mapami, ako aj ich prepravou, tiež

²⁰ WALASZKY, P. *Conspectvs Reipublicae Litterariae in Hvgaria [...]*, § 25., s. 262.

²¹ *Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn*, v latinskej mutácii – *Ordo pro bibliopolis in Hungaria stabiliter manentibus* (1772, Bratislava).

²² *Ordnung [...]*, ref. 21, čl. 1.

²³ *Ordnung [...]*, ref. 21, čl. 2.

mohol knihy vydávať a od iných zakúpiť“.²⁴ Nariadenie sa venovalo i záležitosťiam vo vzťahu k porušeniu platnej legislatívy, napr. neoprávnenému predaju kníh v mestách, na jarmokoch a dedinách, sankciám i nakladaniu so skonfiškovanými knihami. Vyzývalo knihkupcov k rešpektovaniu udelených vydavateľských privilégií, zakazovalo dovážať knihy, ktoré sú výsledkom porušenia tohto privilégia.

V týchto podmienkach Anton Löwe viedol kníhkupectvo so sídlom na Michalskej ulici. O existencii kníhkupectva a jeho ponuke upovedomil verejnosť v periodiku *Pressburger Zeitung*, kde inzeroval. Popri stručných oznamoch informujúcich o vybraných knihách na predaj, upozornil v 31. čísle periodika *Pressburger Zeitung* z 15. apríla 1772 na zamýšľané vydanie katalógu kníh, ktoré je možné si u neho zakúpiť za znížené ceny. Ide pravdepodobne o prvý evidovaný katalóg, ktorý poznáme z r. 1773. V období, keď Anton Löwe nevlastnil tlačiareň, zaobstaral si tlač svojich katalógov u bratislavských kníhtlačiarov Jána Michala Landnerera, Františka Augustína Packa a Šimona Petra Webera. Najviac informácií o charaktere ponuky, jej tematickom, jazykovom, provenienčnom a autorskom zložení čerpáme práve z publikovaných a zachovaných kníhkupeckých katalógov v rozmedzí rokov 1773–1793. Löwe svoje zoznamy kníh väčšinou priebežne čísloval a dá sa v nich pomerne dobre orientovať.²⁵ Práca s katalógom a identifikácia primárnych relevantných informácií je značne časovo náročná, kvôli absencii dôležitých vydavateľských, či autorských údajov, či ich nesprávne uvádzaniu. Výskum kníhkupeckých katalógov komplikuje ich rozptýlenosť v knižničných zbierkach na území Slovenska, Maďarska i Českej republiky. Predstavujú však východiskové pramene, na základe ktorých môžeme do istej miery rekonštruovať charakter ponuky na knižnom trhu.

Löwe sa v značnej miere orientoval na žánrovo i tematicky pestrú literatúru pôvodom z celej Európy, vyskytli sa i publikácie z Rigy, či Sankt Petersburgu. Z jazykového hľadiska šlo v prevažnej miere o diela v nemeckom jazyku. Na predaj však boli i knihy vo francúzštine, angličtine a taliančine, v niektorých prípadoch pre potenciálnych záujemcov Löwe vyhotovil i osobitné katalógy literatúry v týchto jazykoch (1786, 1788). Záujemcovia si mohli relevantné publikácie vyhľadať vďaka tematickému členeniu katalógu²⁶, či abecednému usporiadaniu diel podľa autorských, či názvových údajov. Korpus ponúkanej literatúry tvorili publikácie knižného i periodického charakteru, dizertácie, ale i jednotliviny ako napr. rôzne

²⁴ Ordnung [...], ref. 21, s. čl. 7.

²⁵ BULKOVÁ, P. K problematike knižnej distribúcie a propagácie literatúry, s. 69.

²⁶ Ako príklad tematických skupín uvádzame: *Auctores classici, Briefe, Comodien, Chymische Bucher, Romanen, Freymaurer Bücher, Gedichte, Geschichte, Leben, Lexica, Reisen und Reisebeschreibungen, Musicalia, Portraits und Kupferstiche* a pod.

medirytiny a portréty. K dispozícii boli i variantné ponuky rôznych typov väzieb, či kvality papiera a knižárskeho vyhotovenia toho istého titulu, od čoho sa následne odvíjala i stanovená cena. Löwe sa venoval i antikvárnemu predaju starších publikácií, väčšinou zo 17. a prvej polovice 18. storočia, osobitne v katalógoch vyčleňoval skupinu „vzácných kníh“.

Katalógy však neslúžili iba zámerom propagácie predaja, Löwe v nich upozorňoval publikum i na svoje budúce vydavateľské zámery, či diela, ktoré už v jeho vydavateľstve vyšli.²⁷

O mechanizme dovozu a formách distribúcie v súvislosti s touto všestrannou osobnosťou bratislavského knižného obchodu nemáme zatiaľ bližšie informácie²⁸. Pravdepodobne mal užšie kontakty v priestore lipského knižného trhu, ktorý i navštevoval, pretože v impresách tlačí, ktoré či už vydal, alebo vytlačil, často udával spolu s označením Bratislavy práve Lipsko. V r. 1782 bol dokonca jediným kníhkupcom z Bratislavy, ktorý sa na lipskom veľtrhu zúčastnil. Okrem Löweho z okruhu bratislavských kníhkupcov prichádzali neskôr i Michael Benedikt (1782, 1785), bratia Dollovci (1785), Philip Ulrich Mahler, či spoločníci Š. P. Weber & Matej Korabinský.²⁹ Prostredníctvom Löweho sa ku knihám z lipského knižného trhu dostával i spomínaný K. G. Windisch.³⁰ Podrobnejšie detaily o vzájomnej spolupráci a kontaktoch Löweho v priestore lipského trhu však zatiaľ zostávajú neobjasnené. V súvislosti väzieb A. Löweho s kníhkupcami mimo územia Uhorska, je zaujímavá i skutočnosť, že knihy z jeho vydavateľstva zaradil do svojho kníhkupeckého katalógu (1787) i významný vydavateľ, kníhkupec a najvplyvnejší osvietenec v hlavnom

²⁷ Napr. v katalógu z r. 1778 pod názvom *Verzeichniß der Buecher welche bey Anton Loewen Buchhändlern in Preßburg um beygestzte Preise verkauft werden*, Preßburg : gedruckt bey Franz Augustin Patzko, 1778. 164 s., oznamuje Löwe, že v jeho vydavateľstve zadal do tlače dielo K. G. Windischa - *Kurzgefaszte Geschichte der Ungern von den ältesten, bis auf die itzigen Zeiten*. Aus den bewährtesten Geschichtschreibern, und glaubwürdigen Handschriften zusammengetragen. Preßburg : Anton Löwe, 1778. Okrem neho upozornil i na svoj úmysel vydať v priebehu roka kompletný „Zemepis Kráľovstva uhorského v dvoch zväzkoch v osmičkovom formáte, s náležite zhotovenou mapou od nášho najzručnejšieho zememerača“. Taktiež oznámil, že v jeho vydavateľstve sa nachádza vyhotovená publikácia Michaela Kleina pod názvom *Naturseheiten des Koenigreichs Ungarn v osmičkovom formáte*. Pripomenul verejnosti i ďalšie tituly, ktoré v jeho vydavateľstve už vyšli, spolu s uvedením ich ceny.

²⁸ Otázka zahraničných kontaktov kníhkupcov pôsobiacich na slovenskom území je v mnohých prípadoch nezodpovedaná a neprebádaná. Pri podrobnejšom štúdiu charakteru ponuky sa objavuje logický predpoklad, že existovala úzka spolupráca a komunikácia medzi kníhkupcami v rámci i mimo monarchie, no konkrétne dokumenty, či svedectvá informujúce o nej, sa objavujú zatiaľ iba zriedka.

²⁹ WITTMANN, R. *Der deutsche Buchmarkt in Osteuropa im 18. Jahrhundert - Voraussetzungen und Probleme*, s. 102.

³⁰ TANCER, ref. 6, s. 186.

meste Pruska - v Berlíne - Friedrich Nicolai.³¹ Z územia Bratislavy (ako jediného mesta v zozname z územia Uhorska) obsahoval tento zoznam dvanásť kníh z produkcie A. Löweho a jednu od kníhkupcov Š. P. Webera a M. Korabinského. Nezanedbateľným pre bratislavský trh bol zaiste i vplyv neďalekej Viedne a tamojších vydavateľstiev, tlačiarň, kníhkupectiev a či vzájomných kontaktov s nimi.

Po r. 1793 sa s vydaním posledného evidovaného kníhkupeckého katalógu strácajú zmienky o aktivitách Antona Löweho. Ešte v r. 1794 však pôsobí ako kníhkupec. Zmienka o tom sa nachádza v evanjelicko-cirkevnej ročenke *Novi Ecclesiastico-scholastici Annales* (Banská Bystrica, 1794, zv. II.). Löwe je tu evidovaný ako jeden z jej predajcov. To však posledný overený údaj o jeho pôsobení, ktorý vieme zatiaľ doložiť.

Pôsobeniu Antona Löweho na knižnom trhu sa zatiaľ v našej odbornej literatúre nevenovala takmer nijaká pozornosť. Pokúsili sme sa preto priblížiť aspoň primárne súvislosti a informácie o ňom a jeho aktivitách, ktoré vyplynuli z doterajšieho prieskumu. Vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti však i naďalej zostáva táto problematika stále otvorená ďalšiemu bádaniu.

Záver

Charakter literatúry v najširšom slova zmysle - ako média informácií, s literárnou, či vedeckou hodnotou, ale i obchodného artiklu, predstavuje jeden z ukazovateľov spoločenskej klímy a vzdelanostnej úrovne obyvateľstva. Procesy súvisiace s jej migrovaním v spoločnosti sa uskutočňovali v priestore knižného trhu, práve vďaka pôsobeniu inštitucionálnych, individuálnych, viac či menej komerčných subjektov. Výskum a interpretácia zistených skutočností v spomenutých oblastiach, záujem o ich vzájomné vzťahy a väzby by nepochybne prispeli k lepšiemu pochopeniu súvisiacich oblastí dejín knižnej kultúry a mohli by sa stať prínosom i pre ďalšie spoločenské vedy.

Zoznam bibliografických odkazov

- HOLANOVÁ, E. Andreas Schwaiger. In *Čitateľ*, 1987, roč. 36, č. 7-8, s. 292-294.
- HORVÁTH, P. Nakladateľská činnosť bratislavských knihárov v rokoch 1670-1770. In *Kniha '93-94*. Martin : Matica slovenská, 1996, s. 53-63
- ECKER, J. Bratislavské kníhtlačiarne od druhej polovice 18. storočia do konca prvej svetovej vojny. In *Kniha '88* : Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin : Matica slovenská, 1988, s. 51-67.

³¹ RAABE, P. Zum Bild des Verlagswesens in Deutschland in der Spätaufklärung, s. 129-153.

- KOLLÁROVÁ, I. Vydávanie historických diel v tlačiarni Jána Michala Landerera v rokoch 1750-1780 [online]. [cit. 2008-10-29]. In *Kapitoly z dejín knižnej kultúry* : Hypertextová čítanka. Dostupné na internete: <http://www.tnantik.sk/Hypertext/Texty/Landerer_historiografia.htm>.
- KOWALSKÁ, E. Odberateľské zázemie bratislavských tlačiarní v 18. a 19. storočí. In *Kniha '93-'94*. Martin : Matica slovenská, 1996, s. 73-74
- Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn*. [Preßburg] : [s.n.], [1772], [7] s.
- RAABE, P. Zum Bild des Verlagswesens in Deutschland in der Spätaufklärung. In *Buchhandel und Literatur* : Festschrift für Herbert G. Göpfert zum 75 Geburtstag am 22. September 1982. Herausgegeben von Reinhard Wittman und Bertold Hack. Wiesbaden : Otto Harrasowitz, 1982. ISBN 3-447-02268-X, s. 129-153.
- TANCER, J. *Im Schatten Wiens* : Zur deutschsprachiger Presse und Literatur im Pressburg des 18. Jahrhunderts. Bremen : Edition lumière, 2008. 291 s. Presse und Geschichte – Neue Beiträge, B. 32. ISBN 978-3-934686-54-0.
- WALLASZKY, P. *Conspectvs Reipublicae Litterariae in Hvngaria ab intitiis regni ad nostra vsqve tempora delinatvs*. Poonii et Lipsiae : Apvd Antonivm Loewe, 1785. 326 s.
- WITTMANN, R. Der deutsche Buchmarkt in Osteuropa im 18. Jahrhundert – Voraussetzungen und Probleme. In *Buchmarkt und Lektüre im 18. und 19. Jahrhundert* : Beiträge zum literarischen Leben 1750-1880. Tübingen : Niemeyer, 1982, s. 93-110.

Obr. č. 1 Kníhkupecký katalóg A. Löweho z r. 1786 – titulná strana

Ordnung
für die
Buchhändler
in dem Königreich Hungarn.

1te

In jeder, welcher sich dem Buchhandel zu widmen gedenket, soll denselben ordentlich gelehret haben, und daher gehalten seyn, sechs Jahre bey einem berechtigten Buchhändler in der Lehre zu stehen.

Wird aber dem Lehrjungen außer der gebührenden freyen Kost, und Lagerstatt auch die nöthigste Kleidung, und freye Wäsche gereicht, so hat sich die Lehrzeit auf sieben Jahre zu erstrecken; Nach welcher soll ein Lehrjung, der sich wohl verhalten, freygesprachen werden.

2te

In der Lehrzeit soll dem Jungen die nöthigste Kenntniß des Buchhandels beygebracht werden, und er nebst der deutschen und lateinischen Sprache wenigstens noch eine ausländische lernen.

3te

Obr. č. 2 Ordnung für die Buchhändler in dem Königreich Hungarn
- nariadenie upravujúce pôsobení

